

آسمان جنگی همسایگان

بررسی اهمیت راهبردی تجهیز نیروی هوایی آذربایجان با جنگنده‌های پاکستانی

دینامیک انتخابات در ایران

درگذشت سید ابراهیم رئیسی، رئیس‌جمهور ایران در سانحه سقوط هلیکوپتر در ماه جاری، ایران را شوکه کرد. اما این شوک به سرعت جای خود را به رقابت شدید میان جناح‌های سیاسی مختلف داد که برای دومین پست قدرتمند در کشور رقابت می‌کنند. با برگزاری انتخابات برای انتخاب جانشین رئیسی که قرار است در ۲۸ ژوئن برگزار شود، یک سوال در ذهن بسیاری از ناظران ایران مطرح است و آن اینکه آیا این بار به طیف وسیعی از نامزدها اجازه داده خواهد شد که نامزد شوند یا خیر؟ روی کاغذ، انتخاب جایگزینی برای ابراهیم رئیسی نباید چندان سخت باشد و مطمئناً یک چهره دیگر به راحتی می‌تواند جای او را بگیرد. اگر فرض را بر این بگیریم که رئیسی عملاً در سال ۲۰۲۱ پس از رد صلاحیت سرسخت‌ترین رقبای او توسط شورای نگهبان، به ریاست جمهوری رسیده، آن وقت به لحاظ نظری شورای نگهبان باز هم می‌تواند همان کاری که سه سال پیش کرد را در صورت دهد و راه را برای نامزدی که نزدیک‌ترین خصوصیات به رئیسی را دارد هموار کند و این نامزدی می‌تواند سعید جلیلی باشد. جلیلی به سخت‌گیری معروف است. این خصوصیاتی است که حتی در محافل محافظه‌کار نیز به آن معروف است تا جایی که نگرانی‌هایی در مورد نقش بیش از حد برخی از متحدانش در دولت رئیسی وجود داشت. سخت‌گیری جلیلی در دوران تصدی وی به عنوان مشاور امنیت ملی و مذاکره‌کننده ارشد هسته‌ای از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۳ بیشتر نمایان بود. در این دوره، اقتصاد ایران پس از تحریم‌های سازمان ملل و غرب بر سر برنامه هسته‌ای اش آسیب دید، با این حال به نظر می‌رسد آقای جلیلی عجله‌ای برای تعامل با قدرت‌های غربی برای لغو برخی از این تحریم‌ها ندارد. سوابق ضعیف جلیلی موجب شد که او در انتخابات سال ۲۰۱۳ شکست بخورد. از سوی دیگر حتی برخی جریان‌های محافظه‌کار نیز با سعید جلیلی مشکل دارند. بنابراین جای تعجب نیست که در سال ۲۰۲۴ کمپین «هر کس به جز جلیلی» در جریان باشد. تعدادی از محافظه‌کاران نیز به دنبال محمدباقر قالیباف هستند که گفته می‌شود یکی از کسانی است که به دنبال جلوگیری از پیروزی جلیلی است. قالیباف را تکنوکراتی می‌دانند که هیچ لنگرگاه ایدئولوژیکی ندارد. در اینجا ذکر این نکته ضروری است که موفقیت آقای رئیسی براساس این تصور ایجاد شد که او یک بوروکرات باتجربه بود که هیچ چالش سیاسی برای ساختار حکومت نداشت. بنابراین، در حالی که دیگر رقبای تندرست و احتمالی وجود دارند که نام آنها مورد بحث قرار می‌گیرد، بعید است ساختار به آنها اقبالی نشان دهد. پس این روند ممکن است شورای نگهبان را مجبور کند که درها را به روی نامزدهای میانه‌رو باز کند. حکومت ایران حتی ممکن است همان کاری را که در سال ۲۰۱۳ انجام داد انجام دهد: به چهره‌های نسبتاً محافظه‌کار با اعتبار تکنوکرات اجازه نامزدی بدهد. اگر حکومت ایران این مسیر را انتخاب کند یکی از نام‌هایی که مطرح است، علی لاریجانی است. آقای لاریجانی علاوه بر اینکه از یک خانواده بانفوذ روحانی است، به‌عنوان رئیس صداوسیما و رئیس مجلس نیز فعالیت داشته است. او اصلاح‌طلب نیست، اما تندر و هم نیست. حمایت همه‌جانبه او از ریاست جمهوری حسن روحانی، حمایت پنهان زیادی را در میان میانه‌روها و اصلاح‌طلبان برای او جلب کرده است. او یک شخصیت متفکر دارد که دارای مدرک دکترای فلسفه از دانشگاه تهران است. اما او در عین حال یکی از مقامات سابق سپاه است که اگر تصمیم به کاندیداتوری بگیرد، ممکن است این رابطه به کارش بیاید. تعدادی از میانه‌روها مانند آقای لاریجانی هستند که اگر اجازه داشته باشند، می‌توانند به فکر پیروزی باشند. به‌ویژه اگر جناح اصلاح‌طلب سیاست ایران به جای حمایت از نامزدی از فضای ایدئولوژیک خود، پشت هر یک از آنها متحد شوند. البته این نیست مدت زیادی منتظر بمانیم تاگرد و غبار فروکش کند. شورای نگهبان قرار است لیست نهایی کاندیداها را در تاریخ ۱۱ ژوئن اعلام کند. این فهرست کوتاه، دینامیک‌های رقابت را مشخص می‌کند و سرخ‌هایی را برای پرسش کلیدی دیگری در ذهن ناظران ایران ارائه می‌کند و آن اینکه آیا بخش‌های زیادی از رای‌دهندگان این انتخابات را مانند سال‌های ۲۰۲۰، ۲۰۲۱ و ۲۰۲۴ تحریم می‌کنند یا مشارکت به‌طور قابل توجهی بیشتر خواهد بود؟

احسان دستغیب

عضو گروه مطالعات ایران در دانشگاه مادرید اسپانیا

حسن فتاحی

کارشناسارشد فیزیک هسته‌ای و روابط نظامی

ایلیا روبانیس

پژوهشگر و مشاور سیاست خارجی اتحادیه اروپا

مقاله پیش‌رو، نخست به زبان انگلیسی در نشر تخصصی نظامی European Security defense منتشر شده است. هم‌اندیشی و نویسنده ایرانی آن با دوستان دست‌اندرکاران نظامی در داخل کشور، ما را به این نتیجه رساند که ضمن ترجمه مقاله اصلی، با اهتمام به تکمیل و بسط آن، نسبت به حساسیت‌هایی که طبیعتاً تحولات و تحولات در روابط نظامی همسایگان ایران بایستی برای مخاطبین ایرانی ایجاد نماید، متمرکز شویم. پرسش اینجاست که چرا روابط نظامی و به‌ویژه تعاملات نیروی هوایی پاکستان و آذربایجان اهمیت دارد. دلایل

این مسئله را به صورتی کوتاه عنوان می‌کنیم:

۱ ایران با هر دو کشور آذربایجان و پاکستان همسایه است و مرز زمینی دارد. ارضاً در هر دو مرز هم گه‌گاهی تنش رخ می‌دهد که آخرین نمونه آن تاخت‌وتاز ایران و پاکستان به داخل خاک یکدیگر بود. این گونه‌نازهای البته مدیریت شده، ممکن است روزی از کنترل طرفین خارج شود.

۲ همسایه شرقی ایران، پاکستان، از یک نیروی هوایی توانمند برخوردار است؛ آن چنان که پیش از انقلاب ۱۳۵۷ نیروی هوایی دو کشور باهم برنامه‌های مشترکی داشتند. پس از انقلاب هم در میانه جنگ، بخشی از خلبانان ایرانی به پاکستان اعزام شدند تا آموزش ببینند. نیروی هوایی پاکستان از مهارت کافی در جنگ هم برخوردار است. این مهارت را حتی در آخرین تنش هوایی که با هند داشت، به رخ همسایه قدر قدرت خود کشید و پیروز میدان، جنگنده‌های پاکستانی مجهز به اف-۱۶ آمریکایی و جنگنده خلبان‌های مغلوب هندی، جنگنده‌های روسی بود.

۳ پاکستان کشوری هسته‌ای است و در آن ارتش، به‌عنوان یک جزیره مستقل، از نفوذ زیادی برای تصمیم‌گیری برخوردار است. هسته‌ای بودن در نگاه اول شاید بی‌ربط به نیروی هوایی باشد؛ اما برعکس است. بمب‌افکن‌ها و جنگنده‌های توانمند نقش‌های راهبردی در پرتابگرهای هسته‌ای ایفا کنند. چنانکه نخستین بمب هسته‌ای جهان هم بر فراز دوشهر ژاپن با بمب‌افکن آمریکایی ها پرتاب شد.

۴ پاکستان با چین، جمهوری آذربایجان و نیز ترکیه روابط راهبردی دارد. در واقع به‌جز چین که ایران با آن تنش ندارد و چین را به‌صورت یکجانبه رفیق راهبردی می‌داند، با سه کشور دیگر

نگاه پژوهشگران

دولت‌های

آذربایجان

و پاکستان

روابط سیاسی

منحصربه‌فردی

دارند که از مرزهای

زمینی و مسافت‌های

جغرافیایی فراتر رفته

است. امروز پاکستان

تنها کشوری است

که با دشمن اصلی

باکو، ارمنستان،

روابط دیپلماتیک

برقرار نکرده است.

با در نظر گرفتن

روابط نزدیک این دو

کشور، باید بر سطح

کنونی همکاری‌های

نظامی‌شان متمرکز

شد. در حالی که

صنایع دفاعی

آذربایجان روابط

راهبردی با چند

کشور شناخته‌شده

دارد، باکو در

سال‌های گذشته

به دنبال راه‌هایی

برای گسترش

همکاری‌های نظامی

به‌ویژه با پاکستان

بوده است

در ابعادی، اختلاف منافع غیرقابل کتمان دارد. در مورد اسرائیل نیز، به‌رغم اینکه پاکستان هرگز به‌طور رسمی آن رژیم را به رسمیت نشناخت، و حمایت‌های نظامی عیانی از اعراب در جنگ‌های شان با اسرائیل در دهه ۱۹۶۰ میلادی داشت، اما ارتباطات ویژه‌ای با رژیم صهیونیستی، فراتر از آنچه برخی تصور می‌کنند، داشته است. ادعاهای متعددی (برخی از آنها در اسناد ویکی لیکس) مبنی بر مبادله مکرر اطلاعات بین سازمان‌های اطلاعاتی اسرائیل و پاکستان در دهه‌های ۲۰۰۰ و ۲۰۱۰ وجود داشته است. همچنین زمزمه‌هایی وجود داشت مبنی بر اینکه پاکستان خود را آماده می‌کند تا از عربستان سعودی در برقراری روابط دیپلماتیک با اسرائیل پیروی کند. حال با توجه به تنش شدت‌گرفته میان ایران و اسرائیل، حاکمیت کنونی ایران باید به مراتب هوشیارتر باشد که همسایه شرقی‌اش چه روابطی با چه کسی و در چه سطحی دارد.

۵ رابطه ایران و پاکستان خوب است و باید تلاش کرد رابطه با این کشور که به‌منوعی در مرزهای ایران بزرگ فرهنگی است، همواره خوب بماند؛ اما در هر حال نباید از کوشندگی همسایه جدیدالتاسیس در فناوری نظامی و رغبتش به حضور در مناطقی که عقبه تاریخی و فرهنگی ایران است، غفلت ورزید.

۶ روابط ایران و جمهوری نوظهور آذربایجان هم ترش و شیرین است، اما در سال‌های اخیر بی‌اعتمادی بین طرفین، وجه بارز این روابط بوده است. ایران امروزی با جمهوری آذربایجان که بر ویرانه‌های فروپاشی شوروی ظهور کرده، لاقلاً در چهار مورد درگیر است. نخست رابطه گرم اسرائیل و آذربایجان؛ دیگری حمایت عیان و پنهان باکو از فرقه‌ی پان‌ترکیسم و جدایی طلبان و همگین است. برخی ممکن است این موضوع را جدی نگیرند؛ اما نویسندگان ایرانی این مقاله بارها درباره خطر پان‌ترکیسم هشدار داده‌اند و آن را خطری برای امنیت ملی ایران و حتی کبان سرزمینی آن می‌دانند.

بسیاری از فتنه‌گری‌ها در قالب همین پان‌گرایی‌ها رخ می‌دهد. دیگری مسئله انرژی و برداشت آن از دریای خزر است و مورد آخر هم‌نوابی ترکیه و آذربایجان است که می‌تواند برای ایران در مواقع بحران، دردسرساز شود. این دو کشور روی ترک‌زبان بودن تأکید بسیار دارند اما پشت این اندیشه، تمامیت‌خواهی اقتصادی‌شان و نوعی امپریالیسم منطقه‌ای همراه با حذف دیگران نهفته است.

۷ نکته مهم دیگر این است که کشورهای مختلف جهان به این فہم رسیده‌اند که فناوری‌های نوین را نمی‌توان به‌تنهایی ساخت؛ هم به لحاظ هزینه و هم به لحاظ دسترسی به فناوری. کشورها دریافته‌اند که بهینه است که هم‌بیمانان خوبی برای خودشان دست‌وپا کنند و با آن‌ها نسبت به افزایش توانمندی نظامی خود بالاخص جنگنده‌ها اقدام نمایند؛ مسیری که بین سه کشور پاکستان، آذربایجان و ترکیه در حال شکل‌گیری و گسترش است.

۸ نکته پایانی اینکه نیروی هوایی در هر کشوری نقشی سرنوشت‌ساز دارد. در ایران هم چنین بوده است. ورود ناوگان اف-۱۴ به ایران پیش از انقلاب سبب شد که همان زمان شوروی راهبردها را در زمینه ایران تغییر دهد. در طی جنگ هشت‌ساله، به‌رغم تضعیف ارتش و نیروی هوایی توسط نوافقابیون، اگر نیروی هوایی نبود، در همان شش ماه اول جنگ شاید ایران یک

یا دو استان خود را از دست می‌داد. هشت سال جنگ ایران و عراق به‌درستی نشان داد که نقش نیروی هوایی، هم در آفند و هم در پدافند اساسی و بنیادین است. گاهی عملکرد یک جنگنده فراتر از یک تیپ مکانیزه می‌تواند باشد. موشک‌ها هم نمی‌توانند به‌عنوان گزینه جایگزین مطرح باشند. اکنون که همسایگان ایران در تکاپوی ارتقای ناوگان نیروی هوایی خود هستند، سزوار است ایران نیز، نخست تلاش نماید تا بر این انزوا غلبه کند، آنگاه ناوگان نیروی پرافتخار هوایی خود را با مشارکت کشورهای پیشرفته به‌روزسانی نماید.

دو کشور با رفاقتی پر حاصل

دولت‌های آذربایجان و پاکستان روابط سیاسی منحصربه‌فردی دارند که از مرزهای زمینی و مسافت‌های جغرافیایی فراتر رفته است. امروز پاکستان تنها کشوری است که با دشمن اصلی باکو، ارمنستان، روابط دیپلماتیک برقرار نکرده است. با در نظر گرفتن روابط نزدیک این دو کشور، باید بر سطح کنونی همکاری‌های نظامی‌شان متمرکز شد. در حالی که صنایع دفاعی آذربایجان روابط راهبردی با چند کشور شناخته‌شده دارد، باکو در سال‌های گذشته به دنبال راه‌هایی برای گسترش همکاری‌های نظامی به‌ویژه با پاکستان بوده است.

گمانه‌زنی‌ها در مورد فروش نمونه‌ای از جت-جنگنده‌های پاکستانی به آذربایجان از سال ۲۰۰۷ به‌صورت مکرر عنوان می‌شده است. این خبر پراکنی دوساره در ۲۱ فوریه ۲۰۲۴ شدت گرفت. شایعات ابتدا در شبکه‌های اجتماعی منتشر شد و خیلی سریع توسط رسانه‌های اصلی نیز باز نشر گردید. نویسنده‌ی نخستین این مقاله به صورت مستقل اعتبار این خبر را با منابعی در باکو و اسلام‌آباد تأیید نمود. برای نخستین بار پس از سال‌ها گمانه‌زنی، به نظر می‌رسد که شرایط برای این معامله مهیا می‌شود. آذربایجان نیاز فوری به جنگنده جت دارد و پیشنهاد پاکستان بسیار مناسب و اقناع‌کننده است. جزئیات این دادوستد نیز با خواسته‌ی طرف باکوئی سازگار هست؛ رقمی که به‌صورت گسترده به اشتراک گذاشته‌شده ۱/۶ میلیارد دلار است.

غیبت روسیه و پیشنهاد پاکستان

براساس گزارش مرکز تحلیل سیاست اروپا، بزرگ‌ترین تأمین‌کننده تسلیحات آذربایجان از منظر تاریخی روسیه بوده است. وضعیتی که البته دچار تغییر و تحول شده. جنگ اوکراین به این معنی است که هر کشوری در جهان که ناوگان‌های جنگنده‌های جت روسی قدیمی در اختیار دارد، اینک به دنبال جایگزینی است. آذربایجان بارها ناوگان میگ ۲۱، میگ ۲۹، سوخو ۲۴-SU و SU-25 خود را ارتقا داده است. سن متوسط پدنه این ناوگان بسیار بالاتر از ۳۰ سال است. برای قطعات یدکی و مهمات، دیگر نمی‌توان به روسیه اعتماد کرد یا منتظر مسکو شد. از سوی دیگر

